

ПЕРСПЕКТИВИ ТРЕТЕЙСЬКОГО РОЗГЛЯДУ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

З прийняттям Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року №361/2006, третейський розгляд не набув запланованого широкого застосування, а навпаки, сфера застосування третейського розгляду з ряду причин значно звузилася шляхом включення деяких категорій спорів до переліку непідвідомчих [1]. Однак особливої уваги заслуговує можливість розширення меж арбітрабельності у світлі судової реформи та у зв'язку з прийняттям Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року №276/2015, одним з завдань якої є підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій, в тому числі і шляхом розширення переліку способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, практичного впровадження інституту медіації і посередництва, розширення переліку категорій справ, які можуть вирішуватися третейськими суддями або розглядатися судами у спрощеному провадженні [2].

Збільшення обсягу залучення третейського суду до розгляду цивільно-правових спорів можливе не тільки шляхом звуження переліку непідвідомчих спорів, а й шляхом встановлення особливостей вирішення певних категорій спорів, для яких передбачався би обов'язок державного суду передавати справу на позасудове врегулювання (як це застосовується деякими країнами щодо судової медіації), або ж встановлення обов'язкового досудового порядку врегулювання спору. На даний момент явних законодавчих передумов для цього не створено, однак внесення Президентом України Подання на розгляд Верховній Раді України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» №3524 від 25 листопада 2015 року, який визначено як невідкладний для позачергового розгляду Верховною Радою України, дає привід для дослідження можливості третейського розгляду виступати у якості досудового етапу врегулювання спору [3].

Даним законопроектом пропонується викласти в новій редакції низку статей Конституції України щодо порядку здійснення правосуддя, зокрема і ст. 124 Конституції України: зберігаючи положення про здійснення правосуддя в Україні виключно судами, заборону делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами, законопроектом передбачається можливість встановлення законом обов'язкового досудового порядку врегулювання спору. Таким досудовим порядком можуть бути не тільки переговори, а й будь-який інший спосіб альтернативного вирішення спорів (далі — АВС), в тому числі і третейський розгляд.

Деякими науковцями вже пропонується реформування третейського розгляду шляхом кардинального переосмислення цього інституту у якості додаткової (досудової) форми захисту порушеного права (нарівні зі вчиненням виконавчого напису нотаріуса, попереднім вирішенням трудового спору комісією з трудових спорів тощо), з можливістю перегляду (повторного вирішення) по суті спору в державному суді [4, с. 55]. С. О. Короєдом пропонується перетворення третейського суду зі взаємовиключної альтернативи державному судочинству на попередній етап врегулювання спору, якому притаманні: а) можливість заінтересованої особи самостійно визначати форму захисту свого права (третейський суд чи державний суд) навіть за наявності третейської угоди; б) юридична сила рішення третейського суду визнається такою, як й інших органів позасудової юрисдикції (нотаріус, орган опіки та піклування тощо); в) можливість оскарження третейського рішення до місцевого державного суду, який повторно розглядає по суті і вирішує справу; г) автоматичне набуття рішенням третейського статусу виконавчого документа після спливу строку на його оскарження [5, с. 66].

Однак такі зміни не можна назвати однозначно позитивними: на відміну від медіації чи переговорів, які є погоджувальними процедурами та закінчуються або безрезультатно, або досягненням домовленості і припиненням конфлікту, вирішення справи третейським судом не завжди припиняє конфлікт. Саме тому повторний перегляд спору по суті державним судом після погоджувальних процедур, що не завершилися врегулюванням конфлікту, має метою остаточне вирішення спору, а щодо третейського розгляду — лише створить додаткову стадію розгляду справи по суті, яка завершиться ухваленням аналогічного рішення (якщо виходить з того, що третейський суд виніс законне та обґрунтоване рішення). В свою чергу, усунення компетентного суду від контролю за

рішеннями третейських судів (під час видачі виконавчого листа) матиме наслідком численні зловживання.

Розвиток третейського судочинства може відбуватись і в іншому напрямку — як обов'язкової досудової стадії в нескладних категоріях спорів (коли суддя відкриває провадження лише після надання доказів проведення досудового вирішення спору) чи як процедури, яка ініціюється компетентним судом у разі надходження на його розгляд справи, для якої доцільним є проведення позасудових процедур врегулювання спору, що цілком співвідноситься з закордонним досвідом.

Наприклад, законодавством деяких провінцій Канади (зокрема, Британська Колумбія) при зверненні до суду передбачається необхідність подання доказів щодо намагань врегулювати спір в досудовому порядку. І лише у випадку неможливості чи безрезультатності такої стадії, справа передається на розгляд суду. В ході судової реформи Великобританії, спрямованої на уніфікацію розгляду спорів відповідно до європейських стандартів, Правилами цивільного судочинства було закріплено як один із проявів принципу активного керування процесом діяльність суду зі схиляння сторін до укладення мирової угоди чи до застосування способів АВС, до яких, окрім примирних процедур, відноситься і третейський розгляд [6, с. 20, 22]. В 1996 році Комерційний суд (підрозділ Відділення Королівської лави Високого суду) отримав повноваження відкладати розгляд на визначений час з метою забезпечення можливості сторонам звернутися до застосування АВС, в подальшому таке звернення стало для сторін обов'язковим [7].

Як відомо, Конституційним Судом України вказано на неможливість обмеження законом, іншими нормативно-правовими актами права особи на звернення до суду за вирішенням спору, а встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист [8]. Однак, з прийняттям зазначених змін до Конституції за умови прийняття відповідного закону про досудове врегулювання спорів, надане Конституційним Судом України тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України втратить свою актуальність, що в свою чергу може позитивно вплинути на розвиток третейського судочинства.

Література:

1. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : Указ Президента України від 10 квітня 2006 року №361/2006 // Офіційний вісник України : офіційне видання. — 2006. — №19. — Ст. 1376.

2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 // Офіційний вісник України : офіційне видання. — 2015 — №41. — Ст. 1267.

3. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) №3524 від 25 листопада 2015 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209.

4. Короєд С. О. Окремі нормативно-процесуальні перешкоди ефективності цивільного судочинства / С. О. Короєд // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 24. Т. 2. — Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. — С. 53–56.

5. Короєд С. О. Третейське судочинство: питання трансформації у досудову форму захисту прав // Судова апеляція : науково-практичний журнал / Апеляційний суд м. Києва ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — Київ, 2014. — № 2 (35). — С. 63–67.

6. Кудрявцева Е. В. Современная реформа английского гражданского процесса : Автореф. дис... д. ю. н. / Е. В. Кудрявцева. — М., 2008. — 46 с.

7. Нельсон Р. М. Мировые достижения в области разрешения конфликтов // Международная конференция «Альтернативные методы разрешения споров: посредничество и арбитраж», Москва, 29 — 30 мая 2000 г. — М.: Изд-во Рос. фонда правовых реформ, 2000. — С. 43-80.

8. Рішення у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 09 липня 2002 року у справі №15-рп/2002: Конституційний Суд України // Офіційний вісник України. — 2002. — №28. — Ст. 1333.